

Το μοντάζ και το χρώμα στον κινηματογράφο

Να διαβάσετε τα παρακάτω δύο αποσπάσματα. Το απόσπασμα (1) αναφέρεται στο μοντάζ, ενώ το απόσπασμα (2) στη χρήση του χρώματος στον κινηματογράφο.

(1)

Marcel Martin

Το μοντάζ

Με τη μελέτη του μοντάζ, φτάνουμε στην καρδιά αυτής της εργασίας. Είναι πράγματι βέβαιο ότι το μοντάζ αποτελεί την πιο ειδική βάση της κινηματογραφικής γλώσσας κι ότι ένας ορισμός του κινηματογράφου δεν μπορεί να μην περιλαμβάνει τη λέξη «μοντάζ». Ας πούμε αμέσως ότι το μοντάζ είναι η οργάνωση των πλάνων μιας ταινίας κάτω από ορισμένες προϋποθέσεις τάξης και διάρκειας.

Πριν συνεχίσω, θα ήθελα να κάνω μια σημαντική διάκριση που, εκτός από αισθητικό της ενδιαφέρον, θα έχει το προσόν να μου επιτρέψει να εξετάσω το θέμα ιστορικά: πρόκειται για τη διαφοροποίηση του αφηγηματικού μοντάζ και του εκφραστικού μοντάζ. Ονομάζω αφηγηματικό μοντάζ την πιο απλή και πιο άμεση μορφή μοντάζ, αυτή που συνίσταται στη συνάθροιση των πλάνων βάσει της λογικής ή χρονολογικής σειράς των σεκάνς για την αφήγηση μιας ιστορίας, πλάνων που το καθένα φέρει ένα περιεχόμενο περιορισμένο στην αφήγηση των γεγονότων που συντελεί στην προώθηση της δράσης δραματικά (στη ροή των στοιχείων της δράσης με αναφορές αιτιότητας) και ψυχολογικά (η κατανόηση του δράματος από το θεατή). Κατά δεύτερο λόγο, υπάρχει το εκφραστικό μοντάζ, βασισμένο σε αντιπαραθέσεις πλάνων που έχουν για σκοπό της παραγωγή άμεσου και καθορισμένου εφέ με το σοκ των δύο εικόνων. Στην περίπτωση αυτή το μοντάζ σκοπεύει να εκφράσει αυτό το ίδιο ένα συναίσθημα ή μια ιδέα. Δεν είναι λοιπόν πια ένα μέσο αλλά ένας σκοπός: μακριά από το να έχει για ιδανικό το να σβηστεί μπροστά στη συνέχιση διευκολύνοντας στο μέγιστο τις πιο απαλές συνδέσεις του ενός πλάνου στο άλλο, τείνει αντίθετα να παράγει αδιάκοπα εφέ ρήξης στη σκέψη του θεατή, κάνοντάς τον να χάνει την πνευματική του ισορροπία, για να κάνει πιο ζωντανή μέσα του την επίδραση της ιδέας που εκφράζεται από τον σκηνοθέτη και ερμηνεύεται από την αντιμετώπιση των πλάνων. Ο πιο γνωστός τύπος του εκφραστικού μοντάζ είναι το μοντάζ των

ατραξιόν που το μηχανισμό του μελέτησα στο κεφάλαιο των μεταφορών κι όπου θα επανέλθω.

Marcel Martin, Η Γλώσσα του Κινηματογράφου, μτφ: Χατζίκου Ευγενία

(2)

Μιχάλης Αγραφιώτης

Γιατί η Κιμ Μπάσιντζερ στο «Ραντεβού στα Τυφλά» φοράει κόκκινο φόρεμα;

Το χρώμα εμφανίζεται στον κινηματογράφο στα τέλη της δεκαετίας του 1930 και αποτέλεσε την τρίτη κατά σειρά καθοριστική τεχνική βελτίωση στην κατεύθυνση του ρεαλισμού μέσα σε λίγα χρόνια, μετά τον ήχο και το βάθος πεδίου. Φυσικά, την περίοδο εκείνη οι έγχρωμες ταινίες είναι σπάνιες. Το κόστος της παραγωγής είναι πολύ υψηλό, καθώς χρειαζόταν ειδικός εξοπλισμός λήψης και σύνθετη επεξεργασία του φιλμ. Επίσης, το γύρισμα μιας έγχρωμης ταινίας απαιτούσε υπερβολικό φωτισμό, προκειμένου να καταγραφεί η εικόνα, συνεπώς ένα ειδικά διαμορφωμένο πλάτ. Έτσι, το σινεμά παρέμεινε ασπρόμαυρο τα αμέσως επόμενα χρόνια.

Στις αρχές της δεκαετίας του '50 η Kodak ξεκινά τη μαζική παραγωγή έγχρωμου φιλμ και οι έγχρωμες ταινίες πληθαίνουν. Από την επόμενη δεκαετία υπερτερούν των ασπρόμαυρων, αρχικά στην Αμερική και, σταδιακά, στον υπόλοιπο κόσμο.

Το χρώμα στον κινηματογράφο λειτουργεί με δύο τρόπους, έχοντας δύο αφετηρίες: τον Δημιουργό και τον Θεατή. Τα χρώματα φέρουν ιδιότητες και αποδίδουμε σε αυτά συμβολισμούς, πχ. το κόκκινο είναι το θερμό χρώμα και το μπλε το ψυχρό και με το αντίστοιχο χρώμα δηλώνεται η παροχή νερού. Οι Δημιουργοί της ταινίας, λοιπόν, επιλέγουν πώς να χρωματίσουν το πλάνο, προκειμένου να υπονοήσουν μηνύματα, να υπογραμμίσουν τη δραματική πλοκή ή να προκαλέσουν συναισθήματα.

Από τη μεριά του, ο Θεατής δέχεται την επίδραση του κάθε χρώματος πολλές φορές ανεξάρτητα από τις προθέσεις του Δημιουργού. Καθώς η ένταση των χρωμάτων επιβάλλει τα ανάλογα συναισθήματα, η ψυχολογία του Θεατή διαμορφώνεται με τη χρωματική παλέτα.

Το κόκκινο είναι το χρώμα της δύναμης και της κίνησης. Επιθετικό, αγχωτικό, ερεθιστικό, καταπιεστικό, προκλητικό, αισθησιακό. Προκαλεί ένταση ή θυμό. Δίνει την ψευδαίσθηση ότι τα πράγματα κινούνται πιο γρήγορα (τα κόκκινα μαλλιά της Λόλας στο «Τρέξε Λόλα Τρέξε»). Ένα κόκκινο αυτοκίνητο δίνει την εντύπωση ότι τρέχει γρηγορότερα από τα άλλα. Προστατεύει τον ήρωα που χρειάζεται δύναμη και κουράγιο (τα κόκκινα γοβάκια της Ντόροθι στο «Μάγο του Οζ»· η κόκκινη τέντα του παιδιού στην «Έκτη Αίσθηση»· το κόκκινο αυτοκίνητο της Μέλανι Γκρίφιθ στο «Άγριο θηλυκό»). Το ανοιχτό κόκκινο ανεβάζει τους χτύπους της καρδιάς και τα επίπεδα στρες. Το θερμό κόκκινο (κόκκινο-πορτοκαλί) είναι αισθησιακό. Στον άντρα δηλώνει ηρωισμό (το κόκκινο τζάκετ του Τζέιμς Ντην στον «Επαναστάτη χωρίς αιτία»), ενώ στη γυναίκα υποδηλώνει ερωτισμό (το κόκκινο τζάκετ της Έλεν Μπικιν στο «Sea of Love» όταν συναντά τον Αλ Πατσίνο· το κόκκινο φόρεμα της Κιμ Μπάσιντζερ στο «Ραντεβού στα τυφλά»).

Στον αντίποδα της κλίμακας της συγκίνησης βρίσκεται το μπλε, το χρώμα της ηρεμίας και της μελαγχολίας. Μια «γαλάζια λίμνη» ή ένα «πέπλο θλίψης». Ένα χρώμα που σε ωθεί να σκέπτεσαι, αλλά όχι να πράττεις. Ο θεατής γίνεται παθητικός και εσωστρεφής. Ένας γαλάζιος ουρανός ή μια θάλασσα ρίχνουν την ένταση του σασπένς στο σινεμά. Το γκρι-μπλε και το ξεθωριασμένο μπλε σημαίνουν αδυναμία ή αποτυχία (οι τοίχοι των γραφείων του Κέβιν Σπέισι στο «American Beauty» και του Τζακ Νίκολσον στο «About Schmidt» είναι βαμμένοι σε μπλε αποχρώσεις· ο Ντάστιν Χόφμαν στο «Tootsie» -όταν είναι ο εαυτός του- είναι ντυμένος σε ξεθωριασμένα μπλε). Το βαθύ μπλε είναι το χρώμα των ευγενών «Ελίζαμπεθ».

Το κίτρινο είναι αντιφατικό χρώμα. Το έντονο κίτρινο σημαίνει στο υποσυνείδητο τον κίνδυνο, τον συναγερμό (δηλητηριώδη ερπετά ή το κίτρινο των πινακίδων αναγγελίας κινδύνου) (το ταξί του Ρόμπερτ Ντε Νίρο στον «Ταξιτζή»· το κίτρινο μονοπάτι που ακολουθεί η Ντόροθι στον Μάγο του Οζ). Είναι το χρώμα του ήλιου, της ενέργειας, της ευτυχίας αλλά και της έμμονης ιδέας και της προκατάληψης. Έχει την ικανότητα να μεταμορφώνει το περιβάλλον. Είναι το χρώμα που μας τραβά περισσότερο την προσοχή και παραμένει στη μνήμη (η κίτρινη καμπαρτίνα του «Ντικ Τρέισι»· οι κίτρινες ομπρέλες στο «Επάγγελμα Ρεπόρτερ»). Όσο πιο ανοιχτό τόσο πιο σοφιστική και κομψή. Το ανοιχτό κίτρινο και το μπεζ σημαίνουν αθωότητα (οι κίτρινες αποχρώσεις στο σπίτι της Ρόζμαρι στο «Μωρό της Ρόζμαρι»). Το μελένιο στην απόχρωση του χρυσού της δύσης σημαίνει μαγεία-μνήμη-νοσταλγία (ταινίες εποχής· τα στάχια στο «Days of heaven»).

Στο πορτοκαλί ανακαλύπτουμε κάτι γλυκόπικρο. Αισιόδοξο, ωραίο και ζεστό, λιγότερο δραματικό και χωρίς εκπλήξεις. Οι μεσίτες λένε πως τα σπίτια που έχουν λουλούδια σε πορτοκαλί αποχρώσεις πωλούνται πιο γρήγορα. Πορτοκαλί φως στα εσωτερικά πλάνα προσδίδει ρομαντισμό. Πορτοκαλί σε εστιατόρια-ξενοδοχεία φέρνει προς μια νοσταλγική «ντεκαντάνς». Είναι χρώμα περισσότερο του συναισθήματος παρά της λογικής (οι 'τρελές' φιλενάδες στο «*Thelma & Louise*» έχουν πυρόξανθα/πορτοκαλί μαλλιά, ταξιδεύουν στο πορτοκαλί τοπίο της ερήμου και προκαλούν μια πορτοκαλί έκρηξη). Το πορτοκαλί στο χρώμα του μάνγκο δηλώνει εξωτισμό (το κυρίαρχο χρώμα στις ταινίες της Μίρα Ναϊρ «*Γάμος των μουσώνων*» και «*Σαλάαμ Βομβάη*»). Αντίθετα, το πορτοκαλί στην ατμόσφαιρα είναι τοξικό (τα χρώματα του «*Blade Runner*» · ο πορτοκαλί καπνός που αφήνουν οι βόμβες ναπάλμ στο «*Αποκάλυψη Τώρα*»).

Το πράσινο είναι το χρώμα της διχασμένης προσωπικότητας. Το πράσινο των φρέσκων λαχανικών σημαίνει υγεία και ζωτικότητα, ενώ του σάπιου κρέατος είναι άρρωστο και δηλητηριώδες. Ανάλογα, πράσινο στο περιβάλλον ή την ατμόσφαιρα δηλώνει τη ζωή και τη φυσική αρμονία, ενώ στο ανθρώπινο σώμα την αρρώστια, τη μοχθηρία (η μάγισσα στον «*Μάγο του Οζ*») ή τη μετάλλαξη (ο ήρωας Hulk · η «*Μάσκα*» με τον Τζιμ Κάρει). Πολλές φορές χρησιμοποιείται αλληγορικά για να υπογραμμίσει τον παραλογισμό των ανθρώπων ή τις αντιφάσεις του κόσμου μας (θύματα πολέμου στο καταπράσινο λιβάδι στην «*Λεπτή κόκκινη γραμμή*» · πράσινα αστικά τοπία, κήποι και γρασιδί στις «*Αυτόχειρες παρθένους*» της Σοφία Κόπολα · το χορταριασμένο εγκαταλειμμένο στρατόπεδο συγκέντρωσης στο «*Νύχτα και καταχνιά*» του Αλέν Ρενέ).

Το μωβ είναι μεταφυσικό χρώμα. Δηλώνει πένθος ή μεταμόρφωση. Όταν δούμε μωβ στην ταινία κάποιος ήρωας θα πεθάνει (το μωβ φόρεμα της γυναίκας του Bruce Willis στην πρώτη σκηνή της «*Έκτης αίσθησης*» · ο μωβ καπνός πριν τον βομβαρδισμό στο «*Αποκάλυψη Τώρα*» · τα μωβ ρούχα της γυναίκας που αποκαλύπτεται ότι είναι φορέας του aids στο «*Μάτια ερμητικά κλειστά*»). Συχνά ο θάνατος είναι συμβολικός ή προμηνύει μεταμόρφωση (το μωβ στη σκηνή της αποκάλυψης του πραγματικού φύλου του Ντάστιν Χόφμαν στο «*Tootsie*» · το μωβ φόρεμα της Βανέσα Ρεντγκρέιβ στο «*Blow Up*»).

Αξίζει να σημειωθεί πως, εκτός από τον κινηματογράφο, οι ιδιότητες και συμβολισμοί των χρωμάτων χρησιμοποιούνται ευρύτερα στον σύγχρονο πολιτισμό της εικόνας. Οι επαγγελματίες της εικόνας γνωρίζουν τη δύναμη του χρώματος και τη χρησιμοποιούν

Πολύτροπη Γλώσσα - <http://politropi.greek-language.gr/>

ανάλογα για να καθοδηγήσουν τα συναισθήματα του δέκτη. Έτσι, λοιπόν, εκτός από την ανάγνωσή του στο καλλιτεχνικό έργο, η ανάλυση του χρώματος αφορά στους τομείς της διακόσμησης και της διαφήμισης.

Μιχάλης Αγραφιώτης, από τις παραδόσεις του μαθήματος «Αισθητική κινηματογράφου», για την Β' λυκείου του Καλλιτεχνικού Σχολείου Αμπελοκήπων

Ασκήσεις

1. Να επιλέξετε μια τηλεοπτική διαφήμιση και να εξετάσετε αν ισχύουν όσα υποστηρίζει ο Αγγραφιώτης για το χρώμα.
2. Να δείτε κάποια από τις ασπρόμαυρες ταινίες που υπήρξαν σταθμοί στην ιστορία του κινηματογράφου, π.χ. το έργο του Σεργκί Αϊζενστάιν *Αλέξανδρος Νιέφσκι*, το έργο του Ίνγκμαρ Μπέργκμαν *Η έβδομη σφραγίδα* ή το έργο του Ακίρα Κουροσάβα *Οι επτά Σαμουράι*. Ποιες είναι οι αντιδράσεις σας από την έλλειψη του χρώματος; Πώς οργανώνονται από το μοντάζ τα πλάνα της ταινίας; Εξακολουθούν να παρουσιάζουν αυτές οι ταινίες ενδιαφέρον για τον σημερινό θεατή; Καταθέστε τις εντυπώσεις σας σε ένα κείμενο, το οποίο θα αναρτήσετε σε ιστολόγιο σχετικό με τον κινηματογράφο.
3. Να δείτε μια έγχρωμη ταινία, λαμβάνοντας υπόψη όσα αποκομίσατε από τα αποσπάσματα. Αναρωτηθείτε: Πώς οργανώνονται από το μοντάζ τα πλάνα της ταινίας; Ποιο χρώμα επικρατεί σε κάθε πλάνο; Επιβεβαιώνονται οι απόψεις του Αγγραφιώτη για τον συμβολισμό των χρωμάτων;
4. Να δημιουργήσετε μια διαφήμιση για την ιστοσελίδα του ΔΙΑΦΗΜΙΣΗ σχολείου σας, π.χ. για μια κινηματογραφική ταινία, για ένα βιβλίο, ένα φεστιβάλ κ.ά., λαμβάνοντας υπόψη τον συμβολισμό των χρωμάτων, βλ. και [Έκφραση-Έκθεση Γ' λυκείου, σ. 50.](#)